

A 19. századi paraszt még teljesen az ösök képét mutatta: dolgos és becsülettudó. Illem- tudó a maga világában, de a városban ügyetlen, ideges, botlást bölásra követ el; a városiak így gúnyolták is a vidéki magyart. Ezt akarta Táncsics megszüntetni.¹¹

IRODALOM

1. Magyar Életrajzi Lexikon II. Budapest, 1969. 818-819. p.
2. Bächer Iván: Szegény Táncsics. Népszabadság, 2000. márc. 18. 31. p. alapján
3. Bellér Béla: A magyarországi németek rövid története. Magvető Kiadó, Budapest, 1981. 84-85. p.
4. Bächer Iván már idézett cikke alapján
5. Nagy N. Tibor: A sajtószabadság egy napja. Népszabadság, 2000. márc. 14. 12. p.
6. Bächer alapján
7. Táncsics Mihály életének tanulmányozásához a következő munkákat ajánljuk az olvasó figyelmébe: Lestyán Sándor: Az ismeretlen Táncsics. Bp., 1945. Bölöni György: Hallja kend Táncsics Bp. 1958 Révész Mihály: T. M. és kora. Bp., Barabás Tibor: A szabadság magvetője. Bp., 1951.
8. Neveléstörténeti olvasókönyv. Szerk.: dr. Komlósi Sándor. Tankönyvkiadó, Bp., 1978. 414-416. p.
9. Bereczki-Komlósi-Nagy: Neveléstörténet. Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 115-116. p.
10. Pedagógiai Lexikon III. Keraban Könyvkiadó, Bp. 1997. 449. p. és A magyar nevelés története I. Szerk.: Horváth Márton, Tankönyvkiadó, Bp. 1988. 273-275. alapján
11. Az olvasó figyelmébe ajánljuk még: Siklóssy László: A régi Budapest erkölce. Osiris Kiadó. Bp. 2002. és Oláh János: Milyen a jó újságíró? Magyar Sajtó /a MUOSZ folyóirata/, 1988/8-9 22-23. p. munkákat.

ZVARA EDINA

egyetemi adjunktus

SZTE Bölcsészettudományi Kar

Könyvtártudomány Tanszék

Szeged

A ferencesek könyvhasználata a középkorban¹

A tulajdonjog kérdése kisebb-nagyobb hangsúllyal szinte minden szerzetesi közösség regulájában, történetében szóba kerül. Igazán fontos központi téma azonban csak a ferenceseknél lett. Igen korán, már a rendalapító Assisi Szent Ferenc (1181/82–1226) életében felmerült a probléma.

Assisi Szent Ferenc világosan fogalmaz: „A testvérek regulája és élete röviden ez: éljenek engedelmisségben, tisztaságban és tulajdon nélkül”, valamint: „A testvérek semmit se sajátítsanak ki, se házat, se földet, se más egyebet.”² Csak a zsolozsma elvégzéséhez feltétlenül szükséges könyvek lehetnek a testvéreknél. Az olvasni tudó laikus testvérek tarthatnak maguknál zsoldáros könyvet, azok azonban, akik nem tudnak olvasni, semmilyen könyvet nem birtolhatnak (bibliofília kizárva!).³

¹ A Közművelődési Konferencián 2007 áprilisában elhangzott előadás.

² Assisi Szent Ferenc művei. (Opuscula S. Francisci). Újvidék–Szeged–Csíksomlyó: Agapé (Ferences források I.), 1993, 46, 50. (A továbbiakban: Assisi Szent Ferenc művei).

³ Uo. 25.

Felmerült a kérdés, hogy vajon milyen kapcsolatban van egymással a szegénység és a tudomány? Vajon nem egyfajta gazdagság-e, nem az uralomvágy és az egyenlőtlenség forrása-e, s vajon a könyvek nem a világi javak közé tartoznak-e? Nem jobb-e épp ezért elutasítani őket? Assisi Szent Ferencnek kételyei voltak a szellemi élet fellendülését és az egyetemek fejlődését illetően, aminek hamarosan a ferences rend vezetői is részeseivé váltak.⁴

Poverellónak a könyvekről és a tudományokról vallott nézetei elemzésekor gyakran idézett példája a perugiai legenda 70–74. fejezete. Egy novícius arra vágyott, hogy zsoldároskönyve legyen, mivel nagyon szeretett olvasni. Igaz, hogy a miniszter generális már engedélyt adott számára, de ő kifejezetten a rendalapító, a legnagyobb tekintély beleegyezését szeretne volna elnyerni. Ferenc annak ellenére, hogy tisztelte a tudósokat és a teológusokat,⁵ aggódott, hogy a stúdiumok kioltják a szent áhítat és az imádság szellemét.⁶ Attól félt, hogy a tudományok elvakítják a testvéreket, a tudás túl nagy hatalmat adhat nekik. Aggodalommal hangoztatta, miféle kockázatot jelent a tudással, a tudománnyal párosult gőg és felfuvalkodottság: „A tudomány felfuvalkodottá tesz, a szeretet épít.”⁷ Ha egyszer engedményt tesznek, az emberi természetből fakadóan is a rendtagok majd egyre többet akarnak. „Ha meglesz a zsoldároskönyv, akkor legközelebb majd egy breviáriumot szeretnél. Ha az is meglesz, akkor majd „püspöki székbe telepszél, mint egy főpap, és így szólsz a testvéreidhez: »Hozd ide a breviáriumomat«”⁸ – oktatja a novíciust Assisi Szent Ferenc.

Életrajzírója, Thomas de Celano (1190 k.–1260 k.) is feljegyzett egy történetet: mikor egy miniszter engedélyt kért díszes és értékes könyvgyűjteményének megtartására, ezt a választ kapta Ferentől: „Könyveidért nem akarom elveszíteni az Evangéliom könyvét, amelynek megtartására ígéretet tettem. Tölem tehetsz, amit akarsz, de én a magam részéről nem járulhatok hozzá a törvetéshez.” Szükségesnek tartotta a könyveket, de megkívánta, hogy azok alkalmazkodjanak a szükségét látó testvérek igényeihez.⁹

A jövőt látva többször is hangoztatta, hogy lesznek majd olyan testvérek, akik arra hivatkozva, hogy mások épülését szolgálják, elhagyják majd hivatásukat, a tiszta és szent egyszerűséget. Abba a tudatba kerülnek, hogy később majd nagyobb áhítat tölti el őket, és Isten nagyobb szeretetére gyulladnak az Írás megértése révén. Pedig éppen hogy azért maradnak majd hidegek és üresek belül, s képtelenek lesznek majd visszatérni eredeti hivatásukhoz. Ferenc félt attól, „...hogy az is elvételük tőlük, amijük látszat szerint volt, mert elhagyták hivatásukat”.¹⁰

Ferenc ebben a tekintetben a kereszténységben belüli fejlődéssel szemben foglalt állást, hiszen e korszak nem nélkülözhetette a tudományt. Küzdeni az eretnekekkel, kormányozni, irányítani kellett az egyházat, és ki kellett elégíteni azt a szellemi igényt, amelyben a tudománynak megvan a maga igencsak lényeges szerepe.¹¹

A ferenceseknek tehát nem lehetett magántulajdonuk, így a könyvek sem lehettek az övéik. Ha könyvtulajdonlásról nem is beszélhetünk, könyvhasználatról annál inkább. A rend ugyanis az egyik legnépszerűbb közösséggé vált, igen gyorsan terjedt el Európában, sorra

⁴ Jacques LE GOFF: *Assisi Szent Ferenc*, Budapest: Európa Könyvkiadó, 2002, 28–29.

⁵ „És kötelesek vagyunk tisztelni az összes teológusokat és azokat is, akik az isteni szent igéket hirdetik, mint akik lelket és életet árasztanak felénk.” Végrendelet. In: *Assisi Szent Ferenc művei*, 58.

⁶ Levél Szent Antalhoz, in: *Assisi Szent Ferenc művei*, 89.

⁷ Assisi Szent Ferenc perugiai legendája (ford., a bev. és a jegyzeteket írta VARGA Imre Fr. Kapisztrán OFM; a fordítást az eredetivel MADAS Edit vetette egybe), Budapest: Helikon (Harmonia mundi), 1990, 89. – A rendben belül a tudomány pozíciói azonban egyre erősebbek lettek, elsősorban az egyetemi képzéssel összefüggésben.

⁸ Uo. 89.

⁹ Szent Ferenc második életrajza. XXXII. Fejezet. A könyvek utáni mohó vágyakozás ellen. 62. §, in: CELANÓI Tamás: *Szent Ferenc első életrajza. Vita Prima. Szent Ferenc második életrajza. Vita Secunda. Szent Ferenc csodái. Tractatus de Miraculis. Újvidék–Szeged–Csíksomlyó*, (Ferences források 2.), 1993, 200.

¹⁰ Uo. 87.

¹¹ LE GOFF 2002, 182.

alakultak az újabb és újabb közösségek. Ekkora szervezet már nem tudta sem önmagát, sem a rendtagokat abban a szellemben megőrizni, ellenőrizni, befolyásolni, mint ahogy azt Assisi Szent Ferenc előírta. Mindez addig volt lehetséges, míg csak egy kis közösségről volt szó. Amint renddé vált, s ezt az egyház hivatalosan is elismerte, szinte minden megváltozott, legfőképpen az igények. A változások túlzásokat, szabadosságot, visszaéléseket is eredményeztek – ez ellen léptek fel az obszervánsok a konventuálisokkal szemben, s ez a szembenállás, renden belüli harc a rend szétválásához vezetett (1517).

Ahhoz, hogy eredményesen prédikálhassanak, hogy sikeresen felvehessék a küzdelmet az eretnekek ellen, vagy ahhoz, hogy más szerzetesi közösségek rendtagjaival, egyházi személyekkel eredményesen tudjanak vitázni, képezniük kellett magukat; ehhez pedig iskolába kellett járniuk, olvasniuk kellett, mégpedig minél többet. Egyszóval könyvekre volt szükségük. S a pápa számára is „az ihletett dalmokoknál és Krisztus örültjeinél hasznosabbak voltak a módszeres gondolkodók és a doktorok”.¹² A Szentszék és a körülmények a ferenceseket arra kényszerítették, hogy a domonkos rendhez hasonlóan papokból és értelmiségiekből álló társasággá alakuljanak át. Könyveket és professzorokat kaptak. Így vált belőlük 1225-től kezdődően a tudomány második hadserege.¹³

Ha összehasonlítjuk a ferenceseket a másik jelentős kolduló renddel, a domonkosokkal, több hasonlóságot, s ugyanakkor eltérést is találunk. A következőket emelhetjük ki: másképp valósították meg a vita apostolica eszményét. Míg Szent Domonkos (1170 k.–1221) számára az apostoli jelleg volt a fontosabb, amely a prédikálásban testesült meg, addig Ferencnél a vita az elsődleges, tehát az, hogy az életet az evangélium szerint élje. A domonkos rend a 13. század elején azért jött létre, mert az egyház akkori állapotában Isten szavának hirdetésére volt szükség, s ők e szavakat a prédikálás útján terjesztették a városokban. A ferencesek számára a prédikálás életvitelük része ugyan, de emellett betegeket ápoltak, s kétkezi munkát is végeztek – ezt pedig Domonkos kizárta.¹⁴ Az apostoli életforma, a szegénység Domonkos követői számára „csak” eszköz volt, a ferencesek viszont célként élték meg. Számukra a szegénység út, amely a legmarkánsabban fejezi ki a Krisztussal való azonosulást.¹⁵

A szegénység kérdéséhez is másképpen viszonyultak: a domonkosok számára az sosem volt kérdés, hogy ők *tulajdonosaik* saját épületeiknek, s lehetnek saját könyveik. A birtoklás elvetése, a közös és magántulajdon nélkül élés nem egyszerűen szegénységet jelentett, hanem a birtoklás szellemétől való megszabadulást. A birtoklás hatalmat és túlzott autonómiát jelenthet, ami eltávolítja Istentől az embert. „És akik jöttek, hogy elfogadják ezt az életmódot, mindazt, amijük volt, a szegényeknek adták. És beérték kívül-belül foltozott habitussal, övvel és alsóruhával. És nem akartunk többet birtokolni.”¹⁶ – jelentette ki Assisi Szent Ferenc a végrendeletében.

A rendi gyűlések határozatairól

Mint fentebb láttuk, a birtoklás körüli viták már Assisi Szent Ferenc életében is igen élesek voltak. A rendi gyűléseken is mindig szóba került a tulajdonlás. A generális káptalanokat

¹² Georges DUBY: A katedrálisok kora. Művészet és társadalom 980-1420, Budapest: Corvina, 1998, 119.

¹³ Uo. 119.

¹⁴ DEÁK Viktória Hedvig OP: A ferences és a domonkos lelkeség összehasonlítása a korai rendtörténet alapján, in: A ferences lelkeség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. 1-2. köt., (szerk. ÖZE Sándor, MEDGYESY-SCHMIKL Norbert), Piliscsaba–Budapest: PPKÉ BTK–MÉTEM (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 1.), 2005, 61-77. Itt: 70, 73.

¹⁵ Uo. 73. – AQUINÓI Szent Tamás: Summa Theologiae, (ford. TUDÓS-TAKÁCS János). Budapest: Gede Testvérek Bt., 2002, I-II. q. 188, a. 7.: a szegénységet funkcionálisan értelmezi, hiszen ez felszabadítja a domonkosokat a prédikálásra, mert nem kell birtokaik igazgatásával foglalkozniuk.

¹⁶ Végrendelet, in: Assisi Szent Ferenc művei, 58.

végigtekintve az egyik legfontosabb az 1260-ban tartott narbonne-i nagykáptalan volt,¹⁷ ahol nagymértékben rendeződött a könyvtulajdonlás kérdése. Bonaventura Bagnoregio (1221–1274), a rend egyik legjelesebb vezetője, mind ezen a gyűlésen, mind regulamagyarázatában megoldotta a kérdést, s így a rendtagoknak ettől kezdve volt mire hivatkozniuk. A rendtagok megtarthatták azokat a könyveket, amelyek a tanuláshoz kellettek. A könyvhasználati engedélyt a tartományfőnöktől kellett kérni, akiknek pedig maga a rendfőnök adta meg. A rendtagok könyvhöz való viszonya ettől kezdve jogi alapokra támaszkodott. A narbonne-i rendelkezéseket az 1279-es assisi, majd az 1292-es párizsi is megerősítette, általában szó szerint átvették, megismételték annak határozatait.

A pápai bullák

A pápai bullák is követték a változásokat, pontosabban fogalmazva, ezek a rendelkezések is, a rendi határozatokhoz hasonlóan, segítették feloldani az ellentmondásokat, s könnyítettek az új szellemnek megfelelően az eredeti, szigorú felfogáson.

IX. Gergely pápa (1227–1241) 1230-ban kelt Quo elongati,¹⁸ IV. Ince (1243–1254) 1245-ben kiadott Ordinem vestrum kezdetű bullája,¹⁹ valamint 1247-es rendelete (Quanto studioso)²⁰ is mutatja, hogy a tulajdonlás-birtoklás-szegénység alapvető problémakört viszonylag rövid időn belül sikerült megoldani. A rendelkezéseknek köszönhetően a könyvbeszerzés és a könyvhasználat oly módon oldódott meg, hogy ez többé nem állt ellentétben a szegénységi fogadalommal.²¹ A 13. század közepére igencsak átalakult a ferences közösség ahhoz képest, amilyenek azt Assisi Szent Ferenc megálmodta. A Kisebb Testvérek Rendje a világ egyik legkíméltebb szervezetévé vált. Alig pár évtized telt el Assisi Szent Ferenc halála után, s a rend történetén végigtekintve már teljesen más szellemségről beszélhetünk.

A renden belül, már Assisi Szent Ferenc életében, két irányzat alakult ki. Mindkettő arra törekedett, hogy az alapító szavait, írásait a maga felfogása szerint értelmezze. A szigorú irányzat hívei megkívánták mind a közösségek, mind az egyének teljes szegénységének gyakorlatát. A velük szemben álló mérsékeltek viszont meg voltak győződve arról, hogy a szegénység elvét összhangba kell hozni az egyre népesebbé váló rend valós igényeivel²² – s ez a valós igény mutatkozott meg akkor is, amikor létrejöttek az egyes rendtagok és kolostorok gazdag könyvgyűjteményei.

A rend eredeti szegénységét és a könyvek eredendő csekély voltát felváltotta egy gazdagabb rend: gazdagon díszített, berendezett szép templomokat, földekkal körülvett konventeket és jól felszerelt könyvtárakat láthatunk.

¹⁷ Kiad. Michael BIHL: Statuta generalia Ordinis edita in Capitulis generalibus celebratis Narnornae an 1260. Assisi an 1279 atque Parisiis an 1292, AFH (34) 1941. 40, 46-47, 69, 71-74, 82-83, 294, 303. – John MOORMAN: A history of the franciscan order from its origins to the year 1517, Oxford, 1968. 150. – SZABÓ Elek: A ferences skolasztika tanulmányi élete, Budapest, 1942, 176, 178. – RÁSZLAI Tibor: A ferences könyvkultúra történetéből, A könyv 1988. 4. sz. 135-146. Itt: 137-138.

¹⁸ Bullarium Franciscanum sive Romanorum Pontificum Constitutiones, epistolae, diplomata tribus Ordinibus Minorum, clarissarum, Poenitentium a seraphico Patriarcha Sancto Francisci Instititibus ab eorum originibus ad nostra usque tempora concessa. Tom. I. Assisi, 1983, XLIV; 798. Itt: 68-70. – SZABÓ i. m., 178 – RÁSZLAI 1988, 138. – MOORMAN 1968, 120. – KOLLÁNYI Ferenc: Magyar ferenczrendiek a XVI. század első felében, Századok, 1898. 317-327. Itt: 322.

¹⁹ Bullarium Franciscanum. Tom. I. 400-402.

²⁰ Bullarium Franciscanum. Tom. I. 487-488. – MOORMAN 1968, 120.

²¹ RÁSZLAI 1988, 138.

²² LE GOFF 2002, 37.

A rendtagok könyvgyűjtési szokásai, könyvgyűjteményei

Az observantia paupertatis, az erről hozott rendeletek nemcsak a rend egészét, hanem az egyes rendtagok életvitelét, szokásait is meghatározták – ezen intézkedések azonban nem mindig jártak eredménnyel. Ez azt is mutatja, hogy mind a rendi határozatok (szülessenek azok generális káptalanokon vagy helyieken), mind a pápai bullák megismétlik a tiltásokat, korlátozásokat. A tiltó rendelkezéseknek a ferences könyvtárakban összegyűlt értékes könyvvállomány megőrzése volt a legfőbb célja.

Assisi Szent Ferenc arra tanította a testvéreket, hogy a könyvekben az isteni jelet keressék, s ne annak árát, szépségét nézzék, hanem a bennük lévő lelki épülést kutassák. Azt akarta, hogy csak kevés könyvvel rendelkezzenek, és ezeket közösen birtokolják; továbbá, hogy a rászoruló testvérek számára e könyvek rendelkezésre álljanak.²³

A tiltások ellenére nemcsak a kolostorok könyvtárai lettek egyre nagyobbak, hanem a rendtagok is kisebb gyűjteményekkel kezdtek rendelkezni – a leghíresebb bibliotékákról több forrás, feldolgozás is ismert. A nevezetesebb magángyűjtemények közé tartozott Kapisztránói Szent Jánosé,²⁴ (1386–1456) Marchiai Szent Jakabé,²⁵ (1393–1476) Franciscus Fabriensisé,²⁶ Anjou Szent Lajos (1274–1297) püspöké.²⁷ Ezt nemcsak azzal magyarázhatjuk, hogy a könyvek a prédikálás elengedhetetlen eszközei voltak (egyfajta „kényszer”), hanem bibliofíliával is.

A könyvek birtoklását Bonaventura mintegy alapkövetelménnyé tette a rendtagok számára: nem a klerikusok monopóliumának tekintette a könyveket és a tudományt, hanem eszköznek az igehirdetés szolgálatában. A testvéreket még biztatja is, hogy írjanak népszerűsítő könyveket, melyeket a laikusok haszonnal forgathatnak majd.

Érdemes megemlíteni azt, hogy igen nagy büntetésnek számított a könyvelkobzás. Megbüntették az aposztátákat, a helytelenül élőket, azokat, akik megsértették a könyv- és könyvtárhasználati szabályokat. A helytelen életmódot folytatók közé tartoztak azok, akik ellenségeskedést szítottak; őket meg kellett fosztani legbecesebb „kincseiktől”, a könyvektől.²⁸ Arról, hogy miután a barát letöltötte büntetését, visszakaphatja-e könyveit, a miniszter provinciális és tanácsadói döntöttek – ehhez az kellett, hogy „őszinte megbánást és javulási készséget mutassanak”.

²³ Elisabeth VAVRA: Buchbesitz – Buchproduktion. Überlegungen zur Geschichte des Buchwesens innerhalb der franziskanischen Orden, in: 800 Jahre Franz von Assisi. Franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters. Niederösterreichische Landesausstellung. Katalog (Lesiter: Johann GRÜNDLER), Wien, (Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseum. N. F. 122.) 1982, 623-630. Irt: 624.

²⁴ Giovanni da Capestrano (1386–1456). Rendje legképzettebb tagjai közé tartozott, sok könyve volt. Többször szembesült azon vádakkal, melyek szerint a ferencesek nem elég képzettek. Tudta, hogy a hatásos prédikálás a tanuláson alapszik. Könyveiből utazásai során többet is magával hordott egy speciálisan erre a célra kialakított kocsin: MOORMAN 1968, 469.

²⁵ Giacomo della Marca (1393–1476). Ő is igen erudítív, képzett ferences volt. Otthonában, Monteprandone-ban volt egy szép könyvgyűjteménye. 1462-ben épített egy könyvtárat, amelyet a pápa is támogatott, s utasításokat adott a könyvet használatára és megőrzésére (pl. a kölcsönzés csak akkor megengedett, ha a szerzetes a könyvet prédikálásra használja fel): MOORMAN 1968, 477-478. – Bullarium Franciscanorum 553-554. – A. CRIVELLUCI: I codici della libreria raccolta da S. Giacomo della Marca nel convento di S. Maria delle Grazie presso Monteprandone, Livorno, 1889, 9-16. – G. PAGNANI: Alcuini codici della libreria di S. Giacomo della Marca scoperti recentemente. AFH 1952, 171-192; 155, 131-146.

²⁶ Franciscus Fabriensis az apjától örökölt pénzt könyvekre költötte: WADDING: Annales ad an. 1267. IV. 310. – SZABÓ 1942, 177.

²⁷ Ludovicus de Toulouse, Petrus Olivivel levelezett. SZABÓ 1942, 177. – VIELLE: Saint Louis d'Anjou évêque de Toulouse, sa vie, son temps, son culte, Vanves, 1930, 481.

²⁸ Et qui contrarium fecerit. ipais libris privetur et ad armarium revertarunt. Michael BIHL: Ordinationes Fr. Bernardi de Guasconibus Ministri Provincialis Thusciae pro Bibliotheco Conventus S. Crucis, Florentiae, an. 1356-1367. AFH (26) 1933. 141-164. Irt: 150. 13. c.

A szerzetesrendek kultúraközvetítő szerepe – ferences könyvhasználat a középkorban

A ferences rend életében is meghatározó szerepet tölt be a könyvhasználat, az olvasás. Könyv-, könyvtár- és olvasástörténeti szokásuk megismerése művelődéstörténeti jelentőségű, mind az egyetemes, mind magyarországi vonatkozásban. A tulajdonjog kérdése kisebb-nagyobb hangsúllyal szinte minden szerzetesi közösség regulájában, történetében szóba kerül. Igazán fontos, központi téma azonban csak a ferenceseknél lett. Igen korán, már a rendalapító Assisi Szent Ferenc életében felmerült ez a téma. A ferenceseknek nem lehetett magántulajdonuk, így a könyvek sem lehettek az övéik. Ha könyvtulajdonlásról nem is beszélhetünk, könyvhasználatról annál inkább. A rend az egyik legnépszerűbb közösség lett, igen gyorsan terjedt el Európában. Egy ekkora szervezet már nem tudta sem önmagát, sem a rendtagokat abban a szellemben megőrizni, ellenőrizni, befolyásolni, mint ahogy azt Ferenc előírta. Mindez addig volt lehetséges, míg csak egy kis közösségről volt szó. Ahhoz, hogy eredményesen prédikálhassanak, hogy sikeresen felvehessék a küzdelmet az eretnek ellen, vagy ahhoz, hogy más szerzetesi közösségek rendtagjaival, egyházi személyekkel eredményesen tudjanak vitázni, képezniük kellett magukat; ehhez pedig iskolába kellett járniuk, olvasniuk kellett, mégpedig minél többet. Egyszóval könyvekre volt szükségük. A rendi határozatok és a pápai bullák követték a változásokat, pontosabban fogalmazva, ezek a rendelkezések segítették leginkább feloldani az ellentmondásokat, s könnyítettek az új szellemnek megfelelően az eredeti, szigorú felfogáson.

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépelt”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét, valamint irányítószámot*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk. Szerkesztőségünkönél is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem őrzünk meg és nem is küldünk vissza.